

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽԱՆԱԹՅԱՆ

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ հայոց լեզվի և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի հայցորդ

ԱԾԱԿԱՆԱԿԱՆ, ԹՎԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ՄԱԿԲԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. ածականական բառակապակցություն, թվականական բառակապակցություն, մակբայական բառակապակցություն, արդի մեթոդ, ստորադաս անդամ, T- աձև աղյուսակ, դեբատ, խմբային աշխատանք, բանավեճ, պրիզմա:

Ключевые слово и выражения: адективные(прилагательные) словосочетание,наречные словосочетание, числительные словосочетание, современный метод, второстепенные члены, T- образная таблица,дебат, групповая работа, дискуссия, призма.

Key words and expressions: adjectivized combination, numeral combination, adverbial combination, modern method, subordinate member, T-shapetable, debate, team-work, discussion, prism.

Ածականական բառակապակցությունների ուսուցումը

Թեմայի ուսուցման գործընթացը կիրականացնենք քայլաշարային եղանակով՝ զուգակցված մեթոդամանկավարժական մի շարք սկզբունքներով: Թեմայի վերաբերյալ տեղեկատվությունը նպատակային է իրականացնել զրույցի, բացատրության մեթոդներով, իսկ թեմայի ամփոփման փուլում՝ արդի մեթոդների ու մեթոդական հնարների օգտագործմամբ (դեբատ, խմբային աշխատանք):

Քայլ 1. Նախորդ դասաժամից սովորողներն արդեն գիտեն բառակապակցության, գոյականական բառակապակցության բնորոշումը, ուստի ուսուցիչը սկսում է զրույցի, բացատրության մեթոդներով: Ուսուցիչն օրինակների միջոցով աշակերտներին բացատրում է, որ ածականական բառակապակցությունները դասակարգվում են ըստ լրացումների խոսքիմասային պատկանելության: Ինչպես՝

Տիգրանն անհապաղ իր մոտ կանչեց **ժողովրդին հավատարիմ** նախարարներին(ՀԽ, ՏՄ, 204):

Սա արդեն վարմունք է՝ **նգովքի արժանի** (ՄԶ, ՀԲ, 205):

Արշակ **թագավորի հետ ծանոթ** էք երևում և գուշակում էք հավանաբար, թե ինչ նոր աղետ էր բերելու մեզ (ՄԶ, ՀԲ, 23) :

Աշակերտները գտնում են ածականական բառակապակցությունները և եզրակացնում, որ 1-ին և 2-րդ նախադասություններն արտահայտում են հանգման հարաբերություն, 3-րդը՝ փոխադարձ կապի հարաբերություն:

Բացատրությունն ամրակայվում է օրինակներով:

Քայլ 2. Ուսուցիչը գրատախտակին գրում է նախադասություններ, որտեղ ածականը բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովներով լրացումներ ունի, ինչպես՝

Ձեռքը մեկնեց քրոջը, որ ավարտել էր արտասանությունը, և որի դեմքն անսովոր **հաճույքից կարմիր** էր(ԱԲ, ԱՄ, 32):

Նկատելով նրա փափագը՝ Արշակը մտածում էր, թե նա հավանաբար **իրենից դժգոհ** է, որ իր հրավերով պատճառ եղավ Գնելի սպանության (ՄԶ, ՀԲ, 196):

Նա իր **կրթությամբ գոռոզ** ու **հպարտ** էր, նաև նրանով, որ հայրը պիտի լիներ թագավոր հայոց, եթե չմեռներ (ՄԶ, ՀԲ, 11):

Նրանք այնտեղ էին, ուր Ախուրյան ու Արաքս գետերը խառնվում են իրար, կազմում փարթամ **բուսականությամբ հարուստ** ու **պտղաբեր** այգիների մի հարթ թերակղզի (ՄԶ, ՀԲ, 11) :

Հարցերի միջոցով աշակերտները գտնում են ածականական բառակապակցությունները, առանձնացնում գերադաս ու ստորադաս անդամները: Ուսուցիչը հավելում է, որ գործիական ու ներգոյական հոլովներով լրացումներ են ունենում սակավաթիվ ածականներ: Ածականները համեմատաբար ավելի շատ լրացումներ են ունենում

կապերի, մակբայների միջոցով: Ուսուցչի օգնությամբ աշակերտները գեղարվեստական գրականությունից օրինակներ են բերում, ինչպես՝

Իմ տխուր ու ծանրացած **սրտի պես մռայլ** էին և՛ երկինքը, և՛ անցորդները, և՛ շեները (ՀՂ, ԱՊ, 41) :

Դրանով նա ցանկացել է ցույց տալ, որ դու **Մասիսի չափ բարձր** ես ու **Մասիսի**

պես անհասանելի (ՀԽ, ՏՄ, 61):

Միայն նա է **հայոց աշխարհի համար հայրենադավ** (ՀԽ, ՏՄ, 107) :

Նա **չափազանց տխուր** էր, գունատ(ՀՂ, ԱՊ, 199) :

Ես մտածել եմ **շատ երկար**, և իմ բոլոր խոհերը եզրահանգում են այն բանին, որ պետք է դաշնակցեմ Եվպատորի հետ (ՀԽ, ՏՄ, 280) :

Օլիմպիան ուշիմ կին էր. գալով Հայոց աշխարհը հարս՝ նա իրեն զգում էր մենակ ու օտարության մեջ, ուստի և **միշտ զգաստ** ու **զգույշ** էր (ՍԶ, ՀԲ, 188) :

Քայլ 3. Ածականական բառակապակցությունների վերաբերյալ տեղեկատվությունն իրականացնելուց հետո կազմակերպվում է հարցման դասը: Սովորողների ճանաչողական հաղորդակցման հմտությունների ու կարողությունների զարգացման նպատակով նախորդ ժամին ձեռք բերած գիտելիքների յուրացումը կարելի է կազմակերպել փոքր խմբերով գործնական առաջադրանքների կատարմամբ, քննարկումների, բանավեճերի կազմակերպմամբ: Այս դեպքում << Ածականական բառակապակցությունները >> թեմայի վերաբերյալ քննարկումը կարելի է կազմակերպել <<**Դեբատի**>> միջոցով: Դեբատը քննարկման կամ բանավեճի մի տեսակ է, որը կառուցված է հակադիր մրցող խմբերի մասնակից – ներկայացուցիչների՝ վաղօրոք ամրագրված թեմաների հիմքի վրա:

Ուսուցիչը դասարանը բաժանում է թիմերի: Թիմերում քննարկվում են ուսուցչի կողմից կազմված միևնույն հարցերը և կատարում վարժություններ:

1. Ի՞նչ սկզբունքով են դասակարգվում ածականական բառակապակցությունները:
2. Ի՞նչ խոսքի մասերով են արտահայտվում ածականական բառակապակցութ–յունների ստորադաս անդամները:
3. Լրացումներն ի՞նչ իմաստներ են արտահայտում:
4. Ածականը կարո՞ղ է ունենալ ածականով արտահայտված լրացում:
5. Բերել օրինակներ:

Քննարկումն անցկացվում է դեբատի համար նախատեսված ժամանակարգին համապատասխան, որի ընթացքում յուրաքանչյուր թիմի առաջնորդ իրենց փաստարկումներն է ներկայացնում, մյուս թիմերը հաստատում կամ մերժում են: Հաղթում է այն թիմը, որն ավելի համոզիչ փաստարկներով է հանդես գալիս և ճշգրիտ կատարում վարժությունները: Ուսուցման ընթացքում դեբատի օգտագործումը խթանում է սովորողների հետազոտական, ստեղծագործական, որոնողական գործունեությունը:

<< Ածականական բառակապակցությունները >> թեմայի ուսուցումը կարելի է ամփոփել նաև տարաբնույթ առաջադրանք – վարժություններով:

Վարժություն 1:

Գտնել ածականական բառակապակցությունները, որոշել ստորադաս անդամի խոսքիմասային պատկանելությունը:

Չպետք է թողնել դժբախտ թագուհուն մենակ. հարազատները բացակա են, և չունի ոչ մի մխիթար (ՍԶ, ՀԲ, 181): Աչքերը փայլում էին սարյակի փետուրների նման սև (ՍԶ, ՀԲ, 31): Ի՞նչ էր ասում. նրա համար դժվար էր, որ ես հեռանում էի Ձորագյուղից. Չ՞է որ ինձ ոչինչ չէր ասել այդ խոնարհ աղջիկը (ԱԲ, ԱՄ, 34): Օղը մաքուր էր, արցունքի պես ջինջ (ԱԲ, ԱՄ, 37): Հայերը կոշտ ու կոպիտ են իրենց լեռների նման, հայերը հպարտ ու անմատչելի են իրենց լեռների նման(ՀԽ, ՏՄ, 150): Հոր նման գեղեցիկ ու առնական էին երկու արքայագուկները (ՀԽ, ՏՄ, 224): Նա խորհում է, իշխանի՛կ, թե որքան քիչ նախարար, այնքան լավ, բյուրապատիկ լավ(ՍԶ, ՀԲ, 32): Դուք շատ բարի եք, սակայն ճանապարհս ապահով է և անվտանգ (ՍԶ, ՀԲ, 40):

Վարժություն 2:

Հետևյալ ածականական բառակապակցություններով կազմել նախադասություններ՝ ժողովրդին կարեկից ու հոգատար, բոլորին հայտնի, ուխտին հավատարիմ, հարգանքի արժանի, առաջվա պես աշխույժ ու հպարտ, շատ բարձր, կամքին հակառակ, ինձ համար հասկանալի, ֆիզիկապես առողջ, զարմանալի բարեսիրտ, քաջերից քաջ:

Վարժություն 3:

Դուրս գրել և ընդարձակել գոյական լրացումով ածականական բառակապակցությունները:

Միշտ նույն շշուկին հլու, Միշտ նույն կարոտի կսկիծը պահած՝ Ես դուրս եմ գալիս նորից շրջելու (ՎՏ, 1, 196): Ու հավիտյան էլ մնացին քնած՝ դավին անտեղյակ, ցավին անտարբեր (ՀԹ, 1, 196): Թեև գալիս եք դուք ալիքների նման և աստղերի՝ Ձեր ճանապարհին, ձեր կոչումին, ձեր ընթացքին անգետ (Չ, 168): Աշխարհի չար ու բարուց անտեղյակ, միամիտ երեխաներ էինք (ԱԲ, 132): Սրտով խաղաղ եմ ես հիմա ու խոհերով հստակ, մաքուր (Չ, 112): Թե կարող ես, երգիր նրան՝ իր հույզերով մեծ ու մանրիկ (Չ, 116):

Վարժություն 4:

Դուրս գրել մակբայով ու կապական կառույցով արտահայտված լրացումներ ունեցող ածականական բառակապակցությունները:

Ու բարձր է, բարձր է կայանն իմ հոգու, Մասիսի նման բարձր է ու հաստատ, հզոր, ահարկու,... Ահա թե ինչու է իմ ձայնն այսօր Հավերժի նման համառ ու հաստատ (Չ, 270): Երբեք նրան այսօրվա նման անհանգիստ չեմ տեսել (Շիրվ., 2, 243): Հետո պատից վերցնում եմ ծամի նման պիրկ մտրակը (ԱԲ, 107): Նրանք գալիս էին բարձրավանդակի տափարակից, որի մեջտեղն աղամանդի նման ջինջ լիճն էր (ԱԲ, 270): Ու ր է նրա կյանքի այն շարունակ քաղցր թմրությունը (ՆԴ, 2, 285): Ֆետրե գլխարկով մարդը տեսավ կնոջ սպիտակ ճակատը, սև մազերը և նույնքան սև աչքերը (ԱԲ, 193):

Վարժություն 5 :

Տրված բառերով կազմել ածականական բառակապակցություններ՝ արժանի, համակրելի, հմուտ, հավատարիմ, վայելուչ, ծանոթ, անհասանելի, սիրելի, հայտնի, քաջ:

Թվականական և մակբայական բառակապակցությունների ուսուցումը

Թվականական և մակբայական բառակապակցությունների ուսուցումն առաջարկում ենք կազմակերպել զրույց, բացատրություն, բանավեճ, պրիզմա մեթոդներով: Թվականական և մակբայական բառակապակցությունների տարբերակումը տեսանելի դարձնելու համար ուսուցիչը գրատախտակին T-աձև աղյուսակով ներկայացնում է թվականական և մակբայական բառակապակցությունները:

առնվազն ութսուն ամբողջ հինգ ընդամենը տաս հազիվ քսանհինգ	ավելի արագ քիչ հետո այնքան հեռու Ժամանակից շուտ
--	--

Ուսուցիչը սովորողներին առաջարկում է կարդալ բառակապակցությունները, առանձնացնել գերադաս և ստորադաս բառերը: Առաջադրանքը կատարելով՝ աշակերտները գալիս են այն համոզման, որ առաջին շարքի բառակապակցությունները թվականական են, քանի որ բառակապակցությունների գերադաս անդամներն արտահայտված են թվականով, իսկ երկրորդ շարքի բառակապակցությունները՝ մակբայական:

Աշակերտները նկատում են, որ թվականի հետ բառակապակցություն են կազմում մի շարք ածականներ, դերանուններ, մակբայներ: Ուսուցիչն ավելացնում է, որ իմաստային տեսակետից թվականական բառակապակցությունները միասնական են, ինչպես՝

Ամբողջ ութսուն տարի աշխարհի վրա ապրած Մարդպետունին առաջին անգամ երջանկության զգացում ապրեց (ՀԽ, ՏՄ, 395):

Արտաշատը պաշարելու **ընդամենը տասն** օրից հետո ասպետը զգաց, որ Հրահատ Արշակունին հանգիստ չի զգում իրեն(ՀԽ, ՏՄ, 415) :

Հազիվ տասնչորս տարեկան էի այդ ժամանակ, ամրակազմ էի, արևից ու քամուց այրված դեմքով (ՀՂ, ԱՊ, 4):

Անդրադառնալով մակբայական բառակապակցություններին՝ ուսուցիչը նշում է, որ կան մակբայով, ածականով, ցուցական դերանունով, գոյականով և մակբայով, թվականով և այլ բառերով լրացում ունեցող մակբայական կապակցություններ, ինչպես՝

1. Ա՛խ, հայակեր պանդխտությամբ **այնքան շատ** էր կարոտել,
Որ քիչ մնաց իր պաշտելի սարի փուշն էլ համբուրեր (ՀՇ, 3, 229):
2. Այդ **այնքան արագ** կատարվեց, որ գյուղացիներից շատերն իրենց աչքերին չհավատացին, թե այդ <<խեղճ>> գյուղացին Կոստանդ աղան է (ԱԲ, ԱՄ, 90):
3. **Ինչքան շատ** վազես աղբրիդ ետևից, Այնքան շուտ պիտի վառվես ծարավից (ՀՇ, 3, 114):
4. Իսկ այդ դաշտում **որքան արագ** են մահանում պարիսպները, երկաթե անիվները տրորում են բրդոտ սարդերին, և արգավանդ կավը ուռճանում է նոր սերմերով (ԱԲ, ԱՄ, 140):
5. Նա հույս ուներ **ժամանակից շուտ** զավթել հայրական իշխանությունը (ՀՖ, ՍՄ, 221-222):
6. Արշակ **թագավորից առաջ** հայոց այրուծին հասավ Կապուտանին (ՀՖ, ՍՄ, 103):
7. Վերջինս **յոթ տարի առաջ** մի աթենացի ստրուկ էր գնել, նրանից սովորել խոփ կռել և թողել հողագործի իր զբաղմունքը (ՀՖ, ՍՄ, 159):
8. **Մի տարի հետո** Սորանի ձորում ճանապարհից դուրս ծլեցին մի թուփ ընկուզենիներ (ԱԲ, ԱՄ, 176):

Սովորողները հարցերի միջոցով պարզում են , որ 1-ին և 2-րդ նախադասություններում մակբայի լրացում են դարձել ցուցական դերանունները, 3-րդ և 4-րդ նախադասություններում՝ հարցական և հարաբերական դերանունները, 5-րդ և 6-րդ նախադասություններում՝ գոյականի բացառական հոլովը, 7-րդ և 8-րդ նախադասություններում՝ թվականը:

Ուսուցչի պահանջով աշակերտներն են կազմում նախադասություններ կամ գեղարվեստական գրականությունից օրինակներ բերում:

Ամենից շատ շտապում է նա, ով շատ է ուշացել (ՀՖ, ՍՄ, 171) :

Այնքան հեռու են, որ գեթ մի վայրկյան հույս չկա անհաս բախտիս հասնելու (ՀՇ, 3, 73):

Ժիր երեխաներ էին բոց աչքերով, և **այնքան արագ** ընտելացանք իրար (ԱԲ, ԱՄ, 24):

Մեկնայանները Մային կանգնեցրել են այստեղ՝ ժամանակից շուտ տերևաթափ դարձնելու սաղարթախիտ ծառերն ու գեղեցիկ թփերը (ՀԽ, ՏՄ, 225):

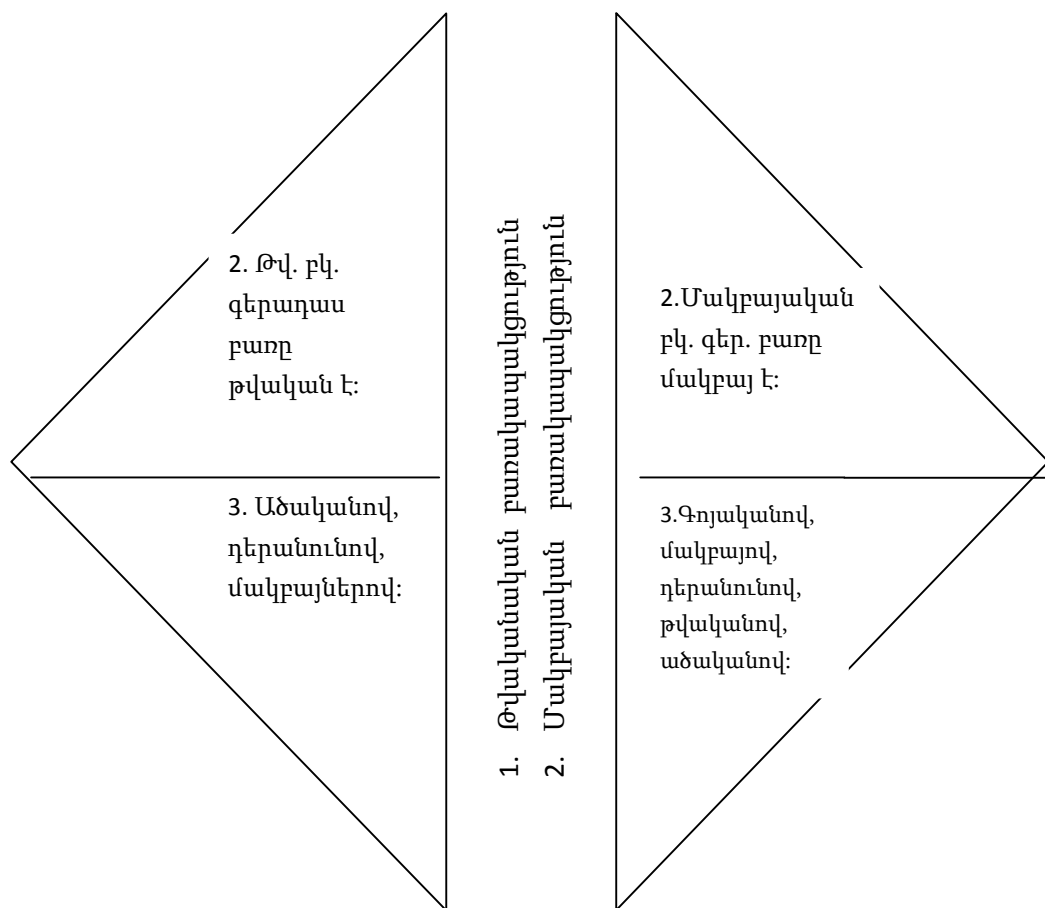
Մի քանի տարի առաջ նրանք թունավորեցին (ՀԽ, ՏՄ, 134):

<<Թվականական և մակբայական բառակապակցությունների ուսուցումը>> թեմայի ուսումնասիրման գործընթացի եզրափակիչ փուլում կարևոր առանցքային հարցերը նպատակային է ի մի բերել <<**Պրիզմայի**¹>> միջոցով: <<Պրիզման>> մտածողության ընթացքը պատկերավոր դարձնելու պարզ ձև է, որի հիմնական նպատակը թեմայի վերաբերյալ գրանցումն ու հակադրումն է, որի արդյունքում ակնառու են դառնում թեմային առնչվող կարևոր գաղափարները: <<Պրիզման>> պետք է լինի ուղղորդված, քանի որ այն կառուցվում է դասի եզրափակիչ փուլում: Նախապես տրված հարցերին համառոտ պատասխան տալով՝ ուսուցչի օգնությամբ սովորողներն աստիճանաբար կառուցում են պրիզման: Դրանով իսկ համակարգվում է թեմայի վերաբերյալ ստացած գիտելիքները:

Սկզբում հակադրվում են թեմայի վերաբերյալ մեկնաբաները, այնուհետև լրացվում են համապատասխան գաղափարները: Այսպես՝

1. թեմայի մեկնաբաները,
2. թվականական և մակբայական բառակապակցությունների ըմբռնումը,
3. ի՞նչ խոսքի մասերով է արտահայտվում թվականական բառակապակցության ստորադաս անդամը,
4. ի՞նչ խոսքի մասերով է արտահայտվում մակբայական բառակապակցության ստորադաս անդամը:

¹ Կրթության ազգային ինստիտուտ, Լոռու մասնաճյուղ, Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, «Վանատուր», Վանաձոր, 2008, էջ 71:

Այնուհերև կարելի է կատարել բազմաբնույթ առաջադրանք – վարժություններ:

Վարժություն 1:

Տրված բառակապակցություններում ընդգծել գերադաս բառերը. բառակապակցություններն ինչո՞ւ են կոչվում թվականական՝ մի քանի հարյուր, տասնյակ հազար, հազիվ հիսուն, ուղիղ ժամը հինգին, առնվազն հինգ, ամբողջ երկու:

Վարժություն 2:

Գտնել թվականական և մակբայական բառակապակցությունները:

Մեր ուժերը վաթսուն հազարից չի անցնում, իսկ առավել մարտունակը՝ ընդամենը քառասուն հազար (ՀԽ, ՏՄ, 33): Ասպետ Բազարատը մի քանի քսան հազարանոց բանակով մեկնել է Կապուտան, իսկ զորապետ Մամիկը պալատական խորհրդատուի պես չի հեռանում ծերունի Տիգրանի մոտից (ՀԽ, ՏՄ, 436): Ես ամենից շատ ծաղիկներ եմ սիրում, իմ հելլեն ուսուցիչը միշտ հիշեցնում էր ինձ, որ եթե մարդ ապրի ծաղիկների մեջ, կարող է երկու դար քայլել այս աշխարհում (ՀԽ, ՏՄ, 140): Ձին նոր թափ առավ և քիչ հետո հասավ իր ընկերներին (ՀԽ, ՏՄ, 255): Միհարկանի այդ տունը նա թողել էր անավարտ և, ինչպես պատմում են, քաջի մահով է ընկել կռվի դաշտում, երբ ես հազիվ մեկ տարեկան եմ եղել (ՀՂ, ԱՊ, 3): Ուղիղ ժամը երկուսն էր, դեռ ժամանակ կար տատիս տուն բերելու համար (ՀՂ, ԱՊ, 250): Նրան քաղաքի սահմանից դուրս ավելի հեշտ թվաց (ԱԲ, ԱՄ, 86): Ավելի հեռու հպատակների բազմությունն էր, որ ծովի նման ծփում էր (ԱԲ, ԱՄ, 84):

Վարժություն 3:

Տրված թվականական բառակապակցություններով կազմել նախադասություններ՝ ուղիղ ժամը յոթին, հազիվ հիսուն, մոտ քսան, ընդամենը չորս, առնվազն հինգ, տասնյակ հազար:

Օգտագործված գրականություն

1. Կրթության ազգային ինստիտուտ, Լոռու մասնաճյուղ, Ուսուցման մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, Վանաձոր, 2008:

Բնագրային օրինակների սկզբնաղբյուրներ

ԱԲ, ԱՄ - Ա. Բակունց, Ալպիական մանուշակ, Եր; 1969:

ԱԶ, ՀԲ - Ստ. Զորյան, Հայոց բերդը, Եր., 1962:

ՀԽ, ՏՄ - Հ. Խաչատրյան, Տիգրան Մեծ, Եր., 1990:

ՀՂ, ԱՊ - Հ. Ղուկասյան, Անհանգիստ պատանեկություն, Եր., 1987:

ՀԹ - Հ. Թումանյան, Երկհատորյակ, Եր., 1958:

ՎՏ - Վ. Տերյան, Երկեր, հհ.1-3, Եր., 1960-1963:

Շիրվ.-Ալ. Շիրվանզադե, Երկեր, Երևան, 1983:
Չ. – Չարենց, Երկեր, Եր., 1954:
ՆԴ – Նար - Դոս, Երկերի Ժողովածու, Եր. , 1955:

Արմենուհի Խալաթյան

Ածականական, թվականական, մակբայական բառակապակցությունի ուսուցումը

Այս հոդվածում ներկայացված է ածականական, թվականական, մակբայական բառակապակցությունի ուսուցումը:

Թեմայի ուսուցման գործընթացն իրականացրել ենք քայլաշարային եղանակով՝ զուգակցված մեթոդամանկավարժական մի շարք սկզբունքներով: Թեմայի վերաբերյալ տեղեկատվությունը նպատակային է իրականացնել զրույցի, բացատրության մեթոդներով, իսկ թեմայի ամփոփման փուլում՝ արդի մեթոդների ու մեթոդական հնարների օգտագործմամբ (դեբատ, խմբային աշխատանք):

Թվականական և մակբայական բառակապակցությունների ուսուցումն առաջարկում ենք կազմակերպել զրույց, բացատրություն, բանավեճ, պրիզմա մեթոդներով:

Арменуи Халатян

Резюме

Изучение адъективных (прилагательных), наречных и числительных словосочетаний

В этой статье представлено изучение адъективных (прилагательных), наречных и числительных словосочетаний.

Обучение адъективных (прилагательных) словосочетаний осуществили способом словарного ряда, сочетая рядом педагогических и методических принципов.

Сведение относящиеся к теме целесообразно существовать методами беседы, объяснения, а встали и обобщения темы современными методами и употреблением методических способов (дебаты, групповая работа).

При обучении наречных и числительных словосочетаний в основной средней школе предлагаем организовать беседу, объяснение и дискуссию методом призмы.

Armenuhi Khalatyan

Sammary

The study of adjectivized, numeral and adverbial combination

The study of adjectivized, numeral and adverbial combinations is represented in this article.

We have carried out the process of adjectivized combination study in a step – by – step way with a number of combined principle of pedagogical methods. It is purposeful to carry out the topic information with the help of conversation and explanation methods whereas the usage of modern methods and methodological approach and divice should be realizid in the final stage of the topic conclusion (debate, team-work).

We suggest organizing the study of numeral and adverbial combination using the following methods, discussion, conversation, explanation, prism.